

БАЛКАНСКИОТ И МАКЕДОНСКИОТ ХРОНОТОП ВО СОВРЕМЕНАТА ПОСТКОЛОНИЈАЛНА КРИТИКА

Весна Кожинкова

Филолошки факултет Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

vesna.kozinkova@ugd.edu.mk

Апстракт: Со оглед на специфичноста на Балканот, неговата историја и географија, во поново време тој сè повеќе се наметнува како топос кој е исклучително интересен за постколонијалната критика. Во сите текстови кои се објавени и напишани за него, Балканот е опишан како нешто Друго во однос на Европа, како нешто што не води сметка за стандардите коишто цивилизираниот свет ги има поставено како нормативи. Балканот е варварски, примитивен, насилен, нестабилен, непредвидлив, регресивен, со еден збор тој е сè она што Европа ниту била, ниту, пак, ќе биде. Дискурсот за Балканот како мешавина на различни култури, јазици, обичаи е присутен од самото негово откривање, а сведоци сме дека постои и денденес. Неговата поставеност меѓу Ориентот и Окцидентот му обезбедуваат сличност и со едниот и со другиот. Со оглед на неговата неусогласеност и способност во секој момент да биде „буре барут“, тој секогаш претставува потенцијална опасност и закана за европските традиции и норми. За нашето истражување мошне е интересна токму и темата – како и колку Македонија и „македонските работи се теми во рамките на европскиот и балканскиот постколонијален дискурс? Го поставуваме прашањето истовремено потсетувајќи дека Македонија во својата далечна, помалку далечна и сегашна историја има многу теми и дилеми кои можат да бидат интересна тема за еден таков постколонијален дискурс.

Клучни зборови: Балкан, идентитет, хибридноста, критика, слика, традиција

THE BALKAN AND MACEDONIAN CHRONOTOPE IN MODERN POSTCOLONIAL CRITICISM

Vesna Kozhinkova

Faculty of Philology, University "Goce Delchev" Stip

vesna.kozinkova@ugd.edu.mk

Abstract: Looking at the specificity of the Balkans, its history and geography, in recent times it is more and more imposed as a topos that is exceptionally interesting for post-colonial criticism. In all the texts published and written for him, the Balkans are described as something Other in relation to Europe, as something that does not take into account the standards that the civilized world has established as norms. The Balkans is barbaric, primitive, violent, unstable, unpredictable, regressive, in short, it is what Europe has never been, nor will it ever be. The discourse about the Balkans as a mixture of different cultures, languages, customs has been present since its discovery, and we are witnesses that it exists even today. His position between the Orient and the Occident gives him a resemblance to both. Given his inconsistency and ability to be a "powder keg" at any moment, he always represents a potential danger and threat to European traditions and norms. For our research, the topic is very interesting - how and to what extent Macedonia and "Macedonian affairs" are topics within the framework of the European and Balkan post-colonial discourse? We ask the question while reminding that Macedonia in its distant, less distant and current history has many topics and dilemmas that can be an interesting topic for such a post-colonial discourse.

Keywords: Balkans, identity, hybridity, criticism, image, tradition

Со оглед на специфичноста на Балканот, неговата историја и географија, во поново време тој сè повеќе се наметнува како топос кој е исклучително интересен за постколонијалната критика. Причини за тоа има многу. Во прв ред тука е неговата специфична географска положба. Таа положба му овозможува да биде крстосница меѓу Истокот и Западот, да биде место каде што се вкрстуваат, се испреплетуваат различни култури, се создаваат различни идентитети. Каков таков тој е место на постојани конфликти, на постојани прекројувања на мапите поради константните интереси на Големите сили за овој дел од Европа. Во таа смисла овде ќе ја парафразираме познатата и, за жал, многу вистинита забелешка на Горан Стефановски (2005) кога вели дека само на Балканот човек може да се роди во една држава, да живее во друга, а да умре во трета. Токму затоа и интересот за неговите состојби, неговата реалност, неговата историја, неговата сегашност и, секако, неговата иднина. Тој во постколонијалната критика се наметнува како еден посебно интересен хронотоп вреден за секако внимание.

Што е тоа хронотоп? Бахтин (1989, стр. 193) вели дека тоа е: „суштинската заедна врска на временските и просторните односи во книжевноста“. Терминот хронотоп се употребува во математиката, а Ајнштајн со помош на него ја постави теоријата на релативитетот. Во него книжевноста ја препознава нераскинливата врска на времето и просторот во една целина. „Времето се згуснува, се стега, станува уметнички видливо; просторот се напнува и се вовлекува во движењето на времето, на сижеата, на историјата“. (Бахтин, 1989, стр. 193) Времето се разоткрива во просторот, а просторот се осмислува и се мери со времето. Кога мислиме за Балканот како за специфичен хронотоп, значи, треба да ги имаме во предвид неговите просторни и временски координати.

Определувањето на просторните координати на Балканскиот Полуостров претставува склоп на географски, политички, историски, културни, етнички религиозни и економски критериуми. Физичко-географската дефиниција ги прифаќа како неоспорни источните, јужните и западните граници утврдени со Црното, Мраморното, Егејското, Средоземното, Јонското и Јадранското Море. Северната граница ја зема во предвид линијата од сливот на реката Идна во Трстјанскиот Залив, југоисточните подножја на Јулиските Алпи до реките Сава и Дунав. На мнозина историчари им е омилен политичкиот пристап, па на географските координати им ги додаваат своите историски и културни размисли земајќи ги во предвид историите на Грција, Бугарија, Албанија, поранешна Југославија и Романија. Некои историчари како балкански земји не ги сметаат Романија, Словенија и Турција, а Албанија подоцна е додадена на балканската мапа. Во првите постколонијални видувања ова подрачје е определено како гранично од географски аспект, како подрачје кое е и не е Европа.

Временската приказна за Балканот почнува некаде многу порано. Името Балкан може да се сретне во многу стари текстови кои најчесто се со патеписна или дипломатска содржина. Анализата на потеклото на зборот и неговото етимолошко значење кажува дека зборот е од турско потекло и значи ланец пошумени шуми. И покрај тоа што обиди за негово мапирање има уште во 17 век, сепак, првото негово откривање и обид тој симболички да се мапира се случува во почетокот на 19 век.

Во рамките на балканскиот дискурс во постколонијалната критика неопходна е книгата на Марија Тодорова (2001) *Замислувајќи го Балканот*. Таа книга уште со самото нејзино објавување (1997) го свртува вниманието на читателската публика. Во однос на тој факт Елизабета Шелева прашува: „Дали, доколку се појавеше на Балканот, оваа книга ќе ја доживееше истата судбина...?“ Понатаму Шелева се запрашува и прашува: „Дали околу нејзиното дело ќе се крене ваков бум, доколку Тодорова, како Бугарка, дојдена да живее и работи во САД, не се вброеше во растечката и респектирана група „маскоти“, овојпат, не од Третиот свет, туку, од Балканот?“ (2005, стр.77) Луцидните прашања на Шелева сугерираат една реалност дека целокупното знаење за Балканот доаѓа од некаде еднадвор и дека само тој факт ја обезбедува легитимноста на тоа знаење. Во оваа книга Тодорова ја анализира сликата која Европа ја има за Балканот, сликата која Балканот ја има за Европа и, конечно, сликата која Балканот ја има за себе. Она што е, можеби, најинтересно и што Тодорова ѝ го остававо наследство на постколонијалната критика е тоа што таа го инсталира, анализира и објаснува новиот поим *балканизам*. Неодамнешните војни во некогашна Југославија одново го тематизираат поимот Балкан во

симболичната географија на Европа и овозможуваатна површина повторно да испливаат историските трауми и потиснатите фрустрации.

Конструирањето на европската слика за Балканот е нешто на што Тодорова му пристапува мошне внимателно и комплексно. Таа слика таа ја гради имајќи во предвид новинарски текстови, академски студии, дипломатски документи, патеписи и делови од европската белетристика. Резултатот од таа постапка е еден текст кој најмалку е сувопарно академски и во кој можеме да ја почувствуваме остроумната иронија на авторката и нејзината раскажувачка спретност. Тажна е нејзината констатација на самиот почеток на книгата. „Еден баук кружи над Западната култура – баукот на Балканот“. (Тодорова, 2001, стр.3) Во оваа реченица непосредно до зборот Балкан е употребен зборот со изразито негативна конотација – баук. Самото тоа уште на почетокот сугерира дека западните перцепции за овој дел од Европа се со пејоративно значење. Во борбата за расветлувањето и истерувањето на тој баук се имаат мобилизирано сите: политичари и новинари, конзервативни академци и радикални интелектуалци. Во сите текстови кои се објавени и напишани за него, Балканот е опишан како нешто Друго во однос на Европа, како нешто што не води сметка за стандардите коишто цивилизираниот свет ги има поставено како нормативи. Балканот е варварски, примитивен, насилен, нестабилен, непредвидлив, регресивен, со еден збор тој е сè она што Европа ниту била, ниту, пак, ќе биде. Причината за тоа Златко Крамарик ја гледа во тоа што народите кои живеат на тој простор недоволно партиципираат во европските вредности и традиции, поточно дека мошне бавно се ослободуваат од своите митови и заблуди. „Таквата склоност нив (луѓето што живеат на Балканот) не само што ги оддалечува од идентитетот на модерната нација, туку го доведува во прашање и нивното елементарно преживување – политичко, културно дури и биолошко“. (Крамарик, 2010, стр.58) Тоа придонесува за постоење разлика меѓу географска и политичка Европа, разлика на која може да ѝ се припише спротивставеноста на бинарни опозиции. Од перспектива на Балканецот „ние“ сме Друго од „тие“. И тоа Друго нас нè прави да се чувствуваме инфериорни, да се доживуваме како сублатерни, т.е. подредени субјекти. Постколонијалната критика го воведува моделот центар-периферија. Според империјалната оптика центарот е место на ред и стабилност, а периферијата на неред, нестабилност и закана. Резигнираниот заклучок на Тодорова (1997) е дека Балканот, и покрај својата географска положба на центар на Европа, во менталната географија на Европејците е периферија со сите негативни и пејоративни стереотипи поврзани со него.

Во контекст на терминот Балкан се конструира и терминот *балканизација* што означува не само ситнење на големите држави, туку и регресија кон племенско, назадно и примитивно. Терминот за првпат е употребен по Првата светска војна за да се значи стравувањето од апокалиптичното уништување на Западната цивилизација од страна на Источната. Малку подоцна, во 1921 година Пол Скот Моурер вака ја дефинира балканизацијата: „Во регион на безнадежно измешани раси, создавањето на спој од мали држави со повеќе или помалку назадно население, економски и финансиски слаби, завидливи, заговорнички настроени, исплашени, постојани жртви на на манипулациите на големите сили, како и на насилните изблици на своите сопствени страсти“. (цитирано според: Тодорова, 2001, стр.49) Втората етапа од употребата на овој термин се совпаѓа со деколонизацијата по Втората светска војна и е користен за да предизвика чувство на пониженост и обесчестеност кај несреќните луѓе на земјата паралелно со тенденцијата на западните сили да ги задржат помалите во своите сфери на интерес. Референцата балканизација во САД е потполно одвоена од нејзината географска одредница исеупотребува како парадигма за мноштвото проблеми во американското општество.

Друг термин кој произлегува од поимот Балкан и кој го инсталира Тодорова е *балканизам*. Терминот е создаен по аналогија на веќе востановниот термин *ориентализам* внесен од Едвард Саид (2003) со цел да укаже на постоењето на уште еден имаголошки феномен настанат под влијание на европоцентричните стратегии на перцепцијата на еден дел од Европа. При анализата на тој термин, а особено ако се има предвид Саидовата книга, се поставува прашањето: Дали балканизмот е подвид на ориентализмот со оглед на неговата источна позиција во однос на западниот свет? Книгата *Замислувајќи го Балканот* (2001) во однос на ова прашање поставува две тези. Првата теза е дека балканизмот не е подвид на ориентализмот. Втората теза е во исто време и заклучок во однос на првата и вели дека ориентализмот ја проучува разликата

помеѓу повеќе импутирани типови, а балканизмот ги проучува разликите во рамките на еден тип. Ориентализмот како поим го поставува и расветлува Едвард Саид во книгата која, исто така, е неодминлива референца во постколонијалната критика, *Ориентализам* (2003) со поднаслов Западни концепции за Ориентот и реферира кон земјите од Третиот свет. Токму Саид со својата книга го поттикнува создавањето на балканистичкиот постколонијален дискурс од аспект кој денес се нарекува ориенталистички.

Концептите- лиминалност, хибридноста и мимикрија

Концептите на лиминалност, хибридноста и мимикрија се концепти кои постколонијалната критика ги промовира со оглед на нејзината сфера на проучување. Овие концепти се од посебна важност за Балканот и претставуваат важен аспект во неговото проучување со оглед на неговата географска положба и историските околности кои секогаш се своевидна „балканска судбина“.

Лиминалноста и хибридноста се користат како херуистички модели во анализата на културата и многу често се среќаваат со синонимна употреба. Под херуистички модели тука треба да ги препознаеме сите методолошки алатки кои помагаат кон откривање на нови сознанија или вистини. И покрај тоа што рековме дека овие термини можат да се употребуваат синонимно, сепак, постои разлика меѓу нив. Лиминалноста е термин кој има подолга употреба и најпрво се врзува за светот на физичкото. Потеклото на лиминалноста може да се бара уште во грчката филозофија во врска со означување на крај на една област или простор. Во таа смисла, таа има чисто физичка конотација бидејќи укажува на граничноста или раб на една одредена територија. Меѓутоа, значењето на лиминалноста уште на самиот почеток е комплексно бидејќи границата може да постои исклучиво во однос на она што е пред и во однос на она што е зад неа. Но кога говориме за граница, не мислиме секогаш на физичка категорија бидејќи таа може да биде присутна на ниво на општеството, на културата, на идентитетот. За граница говориме секогаш кога се случува напуштање на некаков општествен облик, а новиот сè уште не е оформен. Антрополошкиот пристап на поимот граница подразбира истражување на когнитивни и значенски компоненти на поимот не како на поим, туку во насока на откривање на суптилните и многу комплексни односи меѓу луѓето, заедниците, етникумите на Балканот. Лиминалноста на Балканот, онака како што е претставена во постколонијалниот дискурс, е втемелена во идејата за физичка граничноста, но истовремено има и симболични аспекти и особини на маргинализиран простор на кој се разнишани цврстите структури. Последица од тоа е континуираната политичка нестабилност, војни, револуции, сиромаштија и нестабилност на државните апарати кои управуваат со тие држави. Во таа смисла станува збор на т.н. „ничија земја“ како некаква недефинирана зона во која сè се спојува и меша како некаков неодреден материјал, кој, пак, од своја страна, „мимикриски“ се вклопува во средината до степен на непрепознавање. Дискурсот за Балканот како мешавина на различни култури, јазици, обичаи е присутен од самото негово откривање, а сведоци сме дека постои и денденес. Неговата поставеност меѓу Ориентот и Окцидентот му обезбедуваат сличност и со едниот и со другиот. Со оглед на неговата неусогласеност и способност во секој момент да биде „буре барут“, тој секогаш претставува потенцијална опасност и закана за европските традиции и норми.

За полето на хибридноста најзначајно теориско исчитување во рамките на постколонијализмот нуди Хоми Баба (2004) преку критиката за имплементација на бинарните опозиции и ставот дека културите постојано се трансформираат бидејќи се во постојана интеракција. Тој ја отфрла идејата за културна, историска и национална хомогеност и ја заменува со хетрогеноста и хибридноста на Третиот свет. Неговиот постколонијален дискурс, хибридноста ја дефинира како метафора која укажува на еден вид на културна мешавина – расна, политичка, географска – на едно општество кое истовремено може да припаѓа и на цивилизираните Запади и на колонизираните простори. Поточно, хибридноста, според Баба, не е само спој на два простора, туку збрка и хаос кој настанува со нивното спојување. Хибридноста претставува место на отпор кон доминантната култура која настојува да го уреди поредокот според своите хегемонистички визии. (Баба, 2004, стр. 209) Таа на таков начин доведува во трансфер на моќта, ја доведува во

прашање нестабилноста на власта и покажува дека колонијалниот дискурс никогаш не е под потполна контрола на колонизаторот. Неговата, можеби, најважна идеја е идејата за „меѓупростор“ (in-between). Концепцијата за меѓупросторот тој ја извлекува од Саид (2003) и неговото размислување за колебањето на Ориентот меѓу западниот презир кон она што е познато и грозничаво одушевување или страв од непознатото, а што Саид го нарекува како нова средна категорија. Концептот на Хоми Баба за меѓупростор е, всушност, метафора за границите или за други слични простори кои создаваат асоцијации на една симболична интеракција која создава разлики, но и ги поврзува. Тој меѓупростор е местото каде се формираат идентитетите при допир на културите и ја дава можноста за бегство од политиката на бинарноста, место каде „самите себеси да си се покажеме како други“. (Баба, 2004, стр.80)). Таков простор треба да биде „мостот“, преминот, кој ќе ја надмине дихотомијата меѓу чисто/нечисто и изворно/стекнато. Меѓупросторот дозволува слободен протек на општествените и културните потенцијали на постколонијалниот свет. Концептот на „трет простор“ е културен. Хибридноста ја тематизира реалноста на масовните светски миграции, движењата на расите, нациите и културите во глобалниот мултикултурен свет. Масовните миграции, меѓунационалните и меѓурасните односи создадоа еден хибриден постколонијален свет на хибридизирани идентитети. Постколонијалните критичари се согласуваат околу едно, а тоа е дека концептот на хибридноста и неговиот продукт „меѓупросторот“ во многу нешто ја загрозуваат позицијата на колонијалната моќ на доминантните култури бидејќи таа во суштина треба да претставува интеракција на доминантната и доминираната култура. Запад не може да биде само Запад, како што ни Исток не може да биде само Исток. Тие се мешаат заемно и секој поединечен симболички дел на светот на другиот му остава од своите делчиња и елементи. Таквите мешања се највидливи најпрво во подрачјата какво што е Балканот.

Освен за концептот на хибридноста, Баба е заслужен за воведување на уште еден концепт во постколонијалната критика – мимикрија. Неа Баба ја дефинира како ерозија на ѕидот меѓу колонизаторот и колонизируваниот и претставува закана по целиот империјалистички свет. Станува збор за двојна амбиваленција на колонијалниот дискурс која го доведува во прашање авторитетот на колонизаторот и е резултат на делумната репрезентација и препознавање на колонијалниот објект во форма која е поблиска на колонизаторот, а различна од автентичната култура на колонизируваниот. (Баба, 2004). Присуството на колонизируваниот Друг во текстот е доволно за да се евидентира амбивалентноста. Таквата амбивалентност го дестабилизира барањето за апсолутен идентитет на едниот или другиот, колонизаторот и колонизируваниот. Мимикријата е најизразена кај половично конструирани идентитети. Тоа се случува во општества каде секогаш се поставува прашање за припадноста кон Запад/Исток, т.е. на домородните/освојувачките култури. Идентитетот е амбивалентен и во неговото манифестирање може да се препознае силна одбивност кон западните култури или, пак, склоност за напуштање на сè што е традиционално. Тогаш тој се определува како „западен“ и „европски“. Општествата подложени на мимикрија ги напуштаат обичаите за кои имаат оценето дека се помалку цивилизирани за да се асимилираат во некои пошироки идентитети. На граничните подрачја овие процеси најлесно се изведуваат токму заради дејството на хибридноста поради која е тешко да се разликува што е култура на колонизаторот, а што е на колонизируваниот. За Баба колонијалната мимикрија е желба на колонизаторот за реформирано, на себе слично, препознатливо Друго како субјект на разлика кое е „скоро исто, но не сосема“. (Баба, 2004) Како што забележува Тодорова, токму ликот на Бај Гањо Балкански, создаден од Алеко Константинов е лик преку кој е дадена критиката на површната мимикрија на цивилизираното однесување без вистинско прифаќање на вредностите. Онака како што е замислен овој лик, тој е типичен *Homobalkanicus* поим што ќе го воведо Светлозар Игов поставувајќи го во контекст на Балканот. Овој поим беше воведен после голем број на дебати и поставени прашања за тоа дали Бај Гањо треба да биде анализиран како биолошки, расен, национален, културен, цивилизациски тип или, пак, како карактеристичен општествено-историски тип без суштинска/национална одреденост. (Тодорова, 2001: 56) Бај Гањо, којшто тргнува на Запад во својата селанска носија, се враќа облечен како Европјанин, но неусогласеноста меѓу неговиот изглед и неговото однесување е комична. Тодорова го цитира славниот почеток на книгата: „Му помогнаа на Бај Гањо да ја соблече турската наметка, тој се вовлече во белгискиот мантил и сите се согласија дека Бај Гањо станал вистински Европјанин“. (Тодорова, 2001) Заклучокот на Тодорова дека оваа критика не произлегува од европска гледна

точка, туку однатре од гледна точка на бугарскиот Европјанин со нагласок „бугарски Европјанин“, а не европски Бугарин“. Разликата меѓу едното и другото за Тодорова е повеќе од очигледна: „Европејството на Алеко не се јавило како резултат на директно престојување во која и да било земја од Западна Европа (се стекнал со образование само во бугарски и руски школи), туку било резултат на припадност кон заедничката европска култура којашто немала национални етикети и била заедничка придобивка на секоја образована и култивирана личност на континентот“. (Тодорова, 2001: 57)

Постколонијалната критика за/во Македонија

Македонија е земја која се наоѓа во срцето на Балканот. Нејзините географски координати ѝ овозможуваат во текот на историјата да биде постојано на мета на завојувачите и жртва на соседните пропаганди. Ако за Балканот е актуелна стигмата „буре барут“, за Македонија тоа е дека таа константно е „јаболко на раздорот“. Токму таа метафора најдобро ја опишува нејзината историја, но и, за жал, нејзината сегашност. Македонската историја е историја на трауми. Почнувајќи од Отоманско владеење, преку Балканските војни, Првата и Втората светска војна, Граѓанската војна во Грција, па сè до денешен ден кога Македонија се соочува, можеби, со најголемата траума – името и идентитетот. Едно само кратко на навраќање на тие историски потреси покажува дека Македонија е секогаш една невралгична точка не само во балканската и европската перцепција, туку и во сопствената автоперцепција. Меѓутоа, ваквата состојба не се однесува само на историските збиднувања, таа се однесува и на местото на Македонија во рамките на идеолошкиот дискурс за Македонија.

За нашето истражување мошне е интересна токму таа тема – како и колку Македонија и „македонските работи“ се теми во рамките на европскиот и балканскиот постколонијален дискурс? Го поставуваме прашањето истовремено потсетувајќи дека Македонија во својата далечна, помалку далечна и сегашна историја има многу теми и дилеми кои можат да бидат интересна тема за еден таков постколонијален дискурс, да потсетиме: срамната поделба на Македонија меѓу соседите, поделба која е на сила и ден денес; егзодусот на Македонците од Северна Грција (Егејска Македонија) по завршувањето на Втората светска војна; современите случувања околу барањата на Грција за промена на името. Во претходните поглавја спомнавме повеќе референци кои ја обработуваат балканската проблематика. Една од нив, за која рековме дека е неодмилва, е *Замислувајќи го Балканот* (2001) од бугарската историчарка Марија Тодорова. И покрај тоа што Македонија е дел, дури и централен дел на Европа, Тодорова во својата студија не ѝ дозволува на Македонија да излезе од имаголошките заблуди во која не по своја волја е вовлечена. Дури Македонија, освен на две или три места, речиси и да не се спомнува. Во тие малку места таа е само една географска одредница, како една од бившите ју-републики и толку. Колку и Тодорова да сака и настојува да даде една дистанцирана слика за Балканот, примерот со Македонија и нејзиното споменување, покажува дека таа не може, дури и да сака, да се ослободи од длабоко вкоренетите предрасуди, кои таа, веројатно, лично ги има за Македонија, а кои се должат на нејзиното идеолошко воспитување во нејзината родна Бугарија.

И не само кај неа, внимателната анализа на балканскиот постколонијален дискурс укажува на една интересна позиција на Македонија во однос на нејзиното присуство или отсуството. За неа Александар Божовиќ вели дека таа спаѓа во „Хиперреалното во однос на гледната точка, т.е. конкретната позиција (пред сè националната припадност) на говорникот, Македонија – или постои или, пак, интенционално се оспорува, односно се негира во однос на нејзините одделни аспекти: јазичниот, националниот, државниот, па дури и ономастичниот – во нејзиниот 'проблем' кој таа го 'има' со Грција“ (според Шелева, 2000, стр.48) Како таква таа ги има сите карактеристики на т.н. критички простор, онака како што го има дефинирано Пол Вирилио: доминација на временската, хронополитичка поделба над просторната, геополитичка. Како преовладувачки во тој дискурс се јавуваат темите на граничноста, разликата и загрозеност на национален идентитет.

Златко Крамарик, поранешниот амбасадор на Република Хрватска во Македонија, веќе долги години се занимава со македонската историја и литература, како што вели самиот во поднасловот на книгата *Идентитет, текст, нација* (2010) со интерпретација на прилатата во

македонската историја. Имајќи ги во предвид актуелните постколонијалистички, деконструктивистички и родови аспекти, тој отворено зборува за сите македонски теми и дилеми, пред сè, како книжевник, а не како политичар. Материјал за афирмација на своите ставови бара и наоѓа во богатата македонска книжевност, која како што вели самиот, така грижливо ѝ ја предава на студентите на Педагошко-Филозофскиот факултет во Осиек, сè додека „на факултетите не се сменија плановите и програмите на предавањата, па ми го укинаа предметот Македонска книжевност затоа што некои луѓе со повишена патриотска температура, решија студиумот по славистика да го сведат исклучиво на студиум по крoатистика“ (Крамариќ, 2010, стр.8) Неговата книга *Идентитет, текст, нација* (2010) е обид и предизвик да се одговори на некои, за него, нови прашања поврзани со Македонија – прашањето за името, за идентитетот, хибридноста, нацијата, прашања кои бараат брзи и точни одговори. Можеме слободно да констатираме дека Крамариќ е единствен автор од не-македонска провиниенција кој со толку љубов, посветеност, одговорност, сериозно ѝ пристапува, како што вели тој, на „македонските теми и дилеми“.

Неговиот интерес во проучувањето на македонската литература низ еден постколонијален дискурс продолжува во книгата *Политика, култура и идентитет* (2012) како заеднички проект со Ангелина Бановиќ-Марковска со поднаслов Интеркултурен дијалог. Во оваа книга тие го разгледуваат прашањето за перспективата на културните идентитети во рамките на процесите на глобализација и, во поново време, европеизација. Како ефикасни во моментот тие ги определуваат процесите на постојаните прекомпонирања на националните култури преку прифаќање и репродукција на сите новитети кои доаѓаат однадвор. И двајцата автори тоа го прават низ примерот на конструирањето на македонскиот етнички и културен идентитет во сферата на политиката и книжевноста.

Македонската критичка и интелектуална мисла настојува со сите сили да ја компензира претходната состојба. Се наметнува како референтен автоимаголошкиот пристап на македонските интелектуалци преку промоција на еден нов културен дискурс кој има задача прво да ги проблематизира прашањата и проблемите со цел изнаоѓање начини на нивно решавање. Тоа не е само случај со постколонијалниот дискурс, туку се наметнува и како императив во книжевно-уметничкиот, а во поново време и во публицистичкиот преку популаризација на колумната како место каде интелектуалците ги искажуваат своите ставови во однос на некои важни прашања од општествениот или политичкиот живот.

Овде нема да вршиме анализа и вреднување на ставовите на македонските интелектуалци и критичари по однос на проблемите. Во продолжение само ќе ги наведеме авторите кои се значајни за постколонијалната критика во Македонија. Нивната заслуга е повеќекратна. Од една страна, ја промовираат постколонијалната критика во Македонија, а, од друга страна, со своите размислувања успеваат да ја наметнат Македонија, не само како географска одредница на Балканот, туку како земја со посебен национален идентитет, со свој посебен јазик и култура и покрај тоа што носи траги од културите кои поминале низ нејзините простори во текот на нејзината долга, богата и трауматична историја.

Елизабета Шелева, Ангелина Бановиќ-Марковска, Анастасија Ѓурчинова, Лорета Георгиевска-Јаковлева, и Весна Мојсова-Чепишевска се автори кои со своето критичко перо ја збогатија критичко-теориската мисла во македонската критика во рамките на постколонијалниот дискурс. Нивните критички ставови се насочени кон постколонијалната перцепција на македонската книжевност. Посебно интересни во нивните критички текстови се темите поврзани со егзилот како една посебно актуелна тема, проблемите со бегалството и конструирање на идентитетите во услови на обездоменост. Токму домот, како еден од идентификаторите на идентитетот, е посебно интересна тема со сите негови модалитети: експатријација, потрагата по домот, репатријацијата, но и едно ново космополитско сфаќање за домот и домувањето. Богатата ризница на книжевни дела кои ја третираат оваа тематика, заедно со трауматичната историја на македонскиот народ која генерира такви теми се корпусот врз кој овие наши теоретичарки ги аплицираат своите теориски ставови. На таков начин тие македонската литература ја издигнуваат на едно поинакво рамниште сопоставувајќи ја на европската. Македонските културни вредности стануваат, на таков начин, дел од европските, па и светските.

Литература:

1. Бановиќ-Марковска, Ангелина и Крамариќ, Златко. (2012) *Политика. Култура. Идентитет(интеркултурален дијалог)*, Скопје, Магор.
2. Бановиќ-Марковска, Ангелина. (2011) *Постколонијална теорија и критика во Македонија*, Предавање одржано во Институтот за македонска литература – Интердисциплинарни културолошки студии, Скопје.
3. Крамариќ, Златко. (2010) *Идентитет, текст, нација*, Скопје, Табернакул.
4. Њиши, Армандо. (2006) *Компаративна книжевност*, Скопје, Магор.
5. Саид, Едвард В. (2003) *Ориентализам*, Скопје, Магор.
6. Стефановски, Горан, (2005) *Приказни од Дивиот Исток*. Скопје. Табернакул.
7. Тодорова, Марија. (2001) *Замислувајќи го Балканот*, Скопје, Магор, 2001.
8. Кулавкова, Катица. (2001) *Балкански Хронотоп*, во: Мала книжевна теорија, Скопје, Три.
9. Чакраворти Спивак, Гајатри. (2003) *Постколонијална критика*, Скопје, Темплум.
10. Шелева, Елизабета. (2000) *Ах, тие, Балканци*, во: *Културолошки есеи*, Скопје, Магор.
11. Baba, Nomi. (2004) *Smestanje kulture*, Beograd, Beogradski krug.
12. Busek, Erhard (2007) *Otvorena kapija ka istoku*, Beograd, Clio.